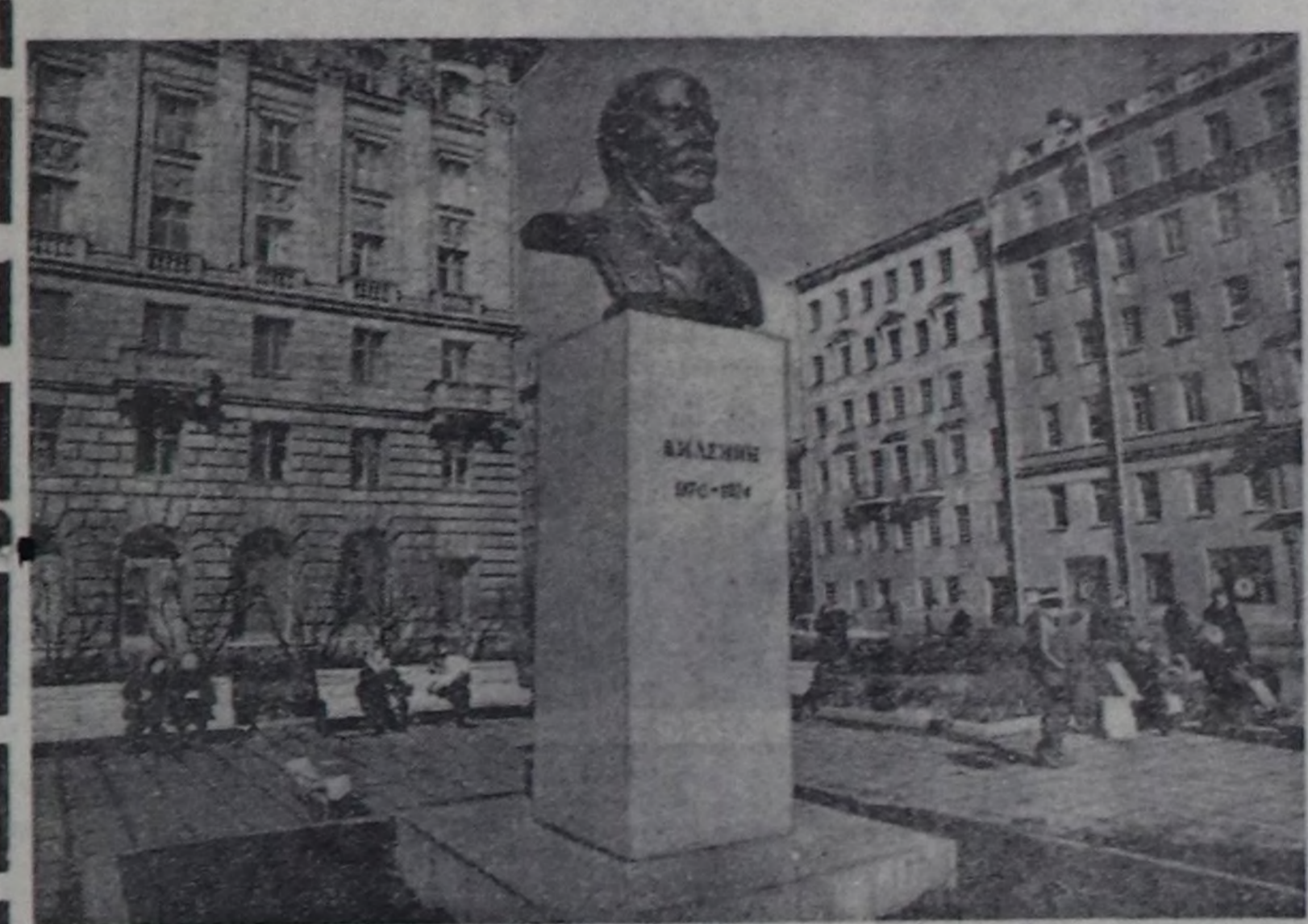

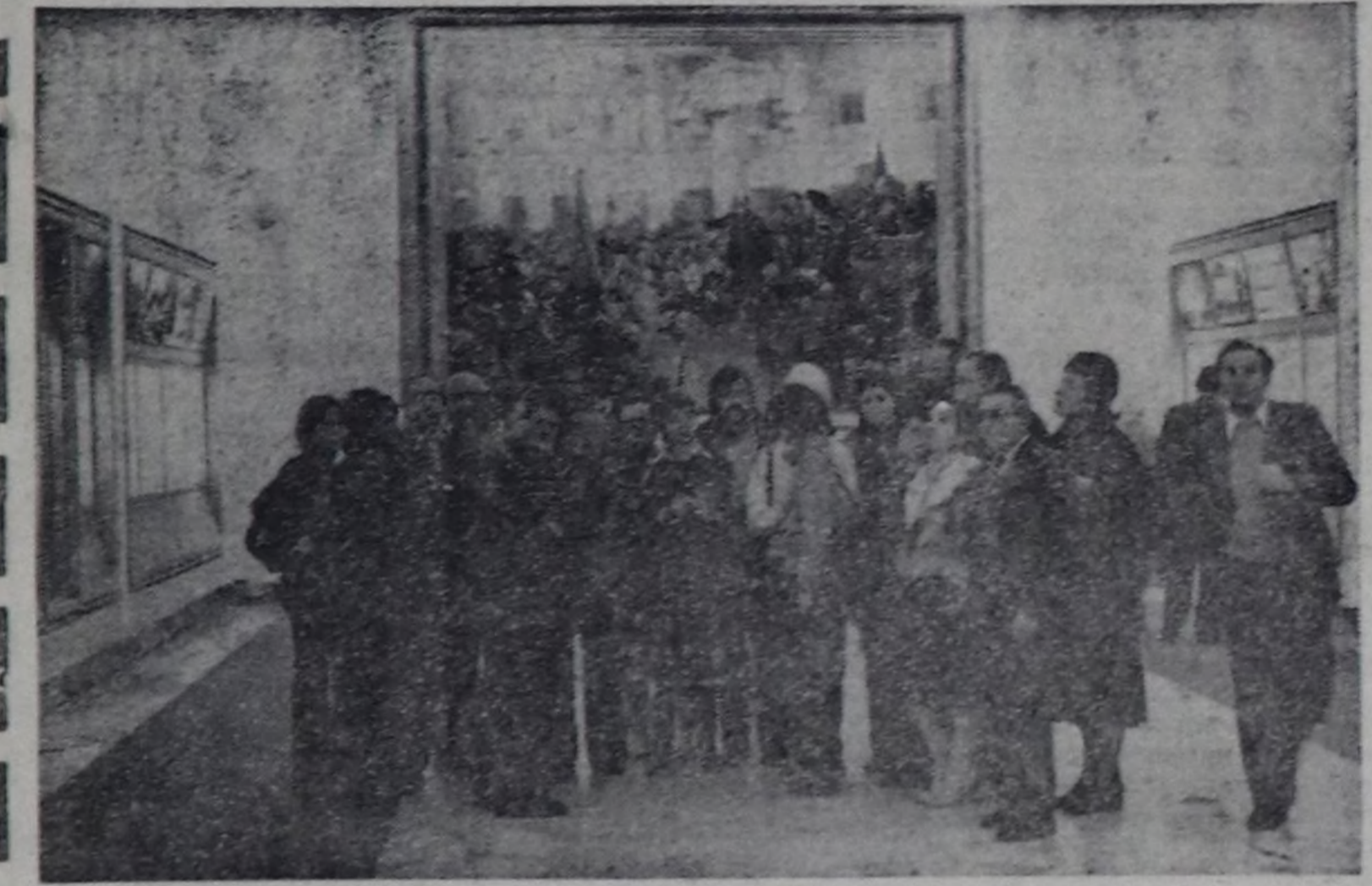
ЛЕНИНИН, ОРУУ-БИЛЕ

Ленинград. Хоорайың чурттакчылары болган аалчылары революцияны уауг баштыгында В. И. Ленинниң айма-амырдырамы-беле холбаккан тоогуугу чегерин согуургаал-биле өрпк, көрүп турар. Ындыг турсаалдык черлерин бирээзи — Широкая кудучулууда бир бажы.

Ильичиниң кудучам Анна Ильичинча болган кудучам Мария Тимофеевна Елизаветиничи өт-булган ол кудучууда 46 хуагар бажыга чурттан турган. Адаа В. И. Ленин 1917 чылдың апрель 4-тен июль 5-ге чедер чурттаган.

Ол үезиң дургууда Владимир Ильич 170 аймак статьялары, брошюралары, резолюция төлөшкөдөр болган оон.

Совет улаус болган даштыкы чурттарың ажалы топу В. И. Ленинниң айма-амырдырамы-беле, оң ажал-херээ-биле холбаккан бүтү-ле түвени хуагаалыг калда-башан турар.

Москвада, Революция төлөдү В. И. Ленинниң Топ музейи тургустунган. Чыл санында адаа бүдүн чурттын миллион кижик көп турар.

Музейниң хөй саныг аалдарыңа көрүңүсүр тоогу-партияң документтер-биле, баштыгың хол-биле бажың ажалдарыңың фотокоопгалары-биле, Со-

ва өске документтерин кылган. Митингилерге, массалык хурааларга, еседаларың болган конференцияларга хөй улаа үе чутаалап, үк черде партия органиаацияның бажың ажалың-биле учуражым, ажалчылар, солдаттар, төраачынар-биле беседалажым чутаалашым.

Широкамы Ленин кудучуу кылдыр өде адаа. Ол бажыда (ам оң дугайы 52) мемориалдык сазырамы кылган, а Владимир Ильичиниң чурттан турганы квартира музейи апарган.

ЧУРУКТА: Ленин кудучууа скверле Владимир Ильичиниң бюстугу.

М. БЛОХИНИЦА фотосу.

вет Эвелининиң Коммунистг партиязынн съездиниң шийтерери-биле, В. И. Ленинниң делегейиң уаустарың дилдарыңа партияң ажалдарың-биле талжым турарлар. Мында Ильичиниң хуула өт-сави база калдааттыңан, Мухейниң салдары чыл буру ча эконаттар-биле улам байлажым оорар.

ЧУРУКТА: Итальядан келген экскурсантылар бөлү В. И. Ленинниң музейинде.

В. МАСТЮКОВУНЧУ фотосу. СЭТА-ның фотохроникасы.

КЕЗЭЭДЕ БИСТИҢ-БИЛЕ

Ленинниң чагыларың өтугаар ажалдар болгаш чурттаар, күш-ажылым коммунистг өү-биле көөр! Ол кийгыргалар совет кижилерин ажал-амырдырамың чегерин кезе апарган. Тываң өңдү металлургияның баштайгы — Ново-Аксинда кобальт комбинацияны ажалчынары болган инженер-техникниң ажалдары база суурун улуг, биче бүтү чурттакчылары, бүтү совет улус-биле бир дөмей, Ленинниң чагыларын өтугаар чуртап, ажаллап турар.

Бистиң комбинациясы анык өдүрүге — ол тургустунганда бээр чара ол чыл чегин турар. Ындыг болжолоттар бистиң бердинге ажал-амырдырамың чүгле бистиң суурууска эвес, а бүтү Тывага ат-алдар алган муракчылар мына эвез эвес. Септеге-туугу пегиниң шукатчы-малары А. Д. Овд, гидрометаллургия пегиниң апаратчыи З. И. Волкова, энергоспехте АТС дежурныйи А. А. Тимченко, участок начальныи А. А. Колоткин (ол 1978 чылда комбинацияны өң кичи чарыкчызы атты чегин алган), аппаратчы Т. Б. Ово болган оон-лаа өскелерниң шалычы ажалының ачымында комбинат куруне планын доктаамал амыр күөсүрүп турар. Ленинниң өү-биле ажалдар деп чагының херек кырында боттанып турарыңды бир херечи ол-тур.

Чылдын-на Ленин башкыңды төртүттүгүн хууну таварыштыр өдүргөүгө муракчылары байр чегирин дөмөглөр чагай чаңыл бисте тынылган. Ленинни хуанери эрттериниң планы яны-бүрү. Школячылар боттарыңды арадына «Школячыниң ат-алдар дөм» деп чарыкын Ленин башкыңды төртүттүгөн хууну таварыштыр түнүсү үндүрүп турар. Комбинаттың «Күш-ажылы аалар» музейиңе болур «Партияның болган Ленинниң херөөне кезеде шыңчы бес» деп чышыка чарыштын түнүсүн үндүрүп, бирги черин алган кластың өөреникчилеринге Шумеевское Ленинниң мемориала

баар күтүканы тышып турар. Оон анык школачылар дайынның болгаш күш-ажылы хуунунамы-биле учуражым, буудурага коллективтеринге солун концерттери көргүзүп турар. Уругаларың делегей чылдыг турсаалган кезеңдерин бө чымын каш улаа органиаациялаан.

Ново-Аксинда лекторлары болган пропагандадистери Ленинниң номчулгаларың артык айнык эгесинде-ле эрттерин өгөлөөн. Төрөң чурт, партия, Ленин дугайында база Тываңың төөгүгө болган херек үедеги төгүлөөниң хамаарышын лекцияларың койну номчаан. «Ажал-херек бурудуңе Ленин бистиң-биле кады» деп темалык лекцияга үлөпүр чегириниң муракчыларың база суурун хуундугу кижилерин чаалап алган, оларның ажалының база ажал-амырдырамың дугайында сактымыннарды дыйнап турар. Ындыг беседа херитин лекцияларың чон, ылаңгы ажалкытар улуг согуургаал-биле дыйнап.

Лениниң номчулгалар, Ленин дугайында беседалар кижилер бурудуңе бодуну ажал-херезин улуг баштыкчыныстың могай чок ажалы база чагылары-биле шүшүтүп көөрүңе. Төрөң чуртумга, чоңума ажалкытар кадың өң чурттарыңны ажалың берип болур мен деп бөдөй бөзөгүңе дуалап турар.

Бистиң «Металлург» Бульдурга бажыны-мыс бө хүнереде өмө төлөөлөрүң, көзүңнөңе кады-бир солуу ажал эртип турар. Бө хүнереде мыл «Партия биле Ленин ийис ажалкытар» деп кинофестиваль эртип турар.

Бульдурга бажының баарында Ленинни турсаалым бар. Субботник эртеннине оң чыгына суурун чурттакчыларыңның кийингизин эрттерин чаңыл апарган. Бө улаада база-ла интингени эрттерген, шүштүс субботагыча түптүр бис.

С. ИВАНЬКОВА, Чыраа-Бажы комбинатының партия-мууну штаттан даңамаар инструктору.

КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ БАЗА ДЕЛЕГЕЙДЕ БАШТАЙГЫ СОЦИАЛИСТИГ КУРУНЕНИҢ ТУРГУЗУКЧУЗУ БОЛГАШ УДУРТУКЧУЗУ — ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИНИҢ АДЫ БОЛГАШ АЖЫЛ-ХЕРЭЭ ЧҮС-ЧҮС ЧЫЛДАРДА ЧУРТТАП ТҮРЗҮН!

(СЭКП ТБ-ның Бийгыргатарымыдан).

ЛЕНИН ОРДЕНИГЛЕР ЧУГААЛАП ТУР

Ленин Ордениглер чугаалап турар хөй көзүн сүт бөдүрүнн көздөгөн. Бирги кварталда мен бир аяктын-но 419 кг сүтү салдым, ийикке оналдып ажалың эртен чылдык өү уезине тургамындан 5 кг хөй болган. Кады ажаллап турар ийик Кара-Сал Тыва-ның көргүзүп оон-лаа бөдөй болган.

Ростовчларың уагерин өтугаар «Кожудал турарлар чок ажалдар» деп кийгыргалык чарыштың бистин республикамызга калбарым эгелөөннн солугуларын көчүп таңыштырдым. Ол көчүтү-ла чүтүлдү чарып деп санаар мен. Чүгө чурт кий-лаа алдыга күрүне класкың база бөлүнөт хуагаларың күү-сөздөр ий-таңыс муракчыларың эвес, а коллетктивтиң бүтү кижилериниң ажалкыдан хамаарыш болгаш.

Кожудал турар өштерине дуалажым турган, бө чымын чаңгыс-даа хождулар кижилер чок ажалдар деп дургууртуусу.

К. ХОМУШКУ, Чыраа-Бажы совхозуңд чыгычым.

Чоргаарланыр ат ШЫНЧЫ ЧАГЫГ

Өскөр, төрөң чуртун Монгу-Тайга, Хемчик хемчик уугуна улуг буудурага — Ак-Довурака улуг комбинат туутуңу эгелей бөрөгө, өскө эш-ооругу-биле мадаа комсомолчу күтүк-биле келишим. «Тыва даг-дугу» комбинаттың арылгаал фабрикасында ол ажал чыл китиге ажалдап келдим. Бөдүн ажалымдан эагерге регулярностиңге чегир ийиз-бүрү мергежидерин чегин алдым.

Улаг бажы В. И. Ленинниң адын бистиң комбинатымызга бисте улам сорук кыргаш, Башкыңың адын өдлөжү комбинатка хөй напый эш-оор-биле кады ажалдап, чурттаар эки-дир. Ылак баштыкчыныстың адын адилең бөдүргөүгө кижилер чоргаарлапкан кичээр.

Бистиң бөдүн сортуг рудадан даг-дугу арылгар пегинге арылгаал фабрикасында муракчы цех, эрттер барга кварталда пех 267 тонна даг-дугу пландан ажал күрүңеге бөдүрү берген. Пехтиң өөлөгөргөңдө, тус-тус кижилер ортузунда «Кожудал турарлар чок ажалдар» деп муракчы системаны ажаллап, социалистг чарышты калбарган.

Мен база-ла бүгү дериг-херекселдеринг үзүктө чок ажалдарың хандырар дөм кылым ажалдап турар мен. Улаг баштыкчыныстың адын адилең комбинатка багай ажалдап, ажал шажы үерин бодовас мен. Ылаңган эш-оорге махтамып, чакатың шаңалым алдым. Башкыңың төртүттүгөңдө бээр 109 чыл болган оонга турсаалган Ленинниң субботникке шүштүсө кыркып, хөй тонна даг-дугу пландан ажал бүдүрүр бис.

Владимир Ильич Ленин күш-ажылым бөдүргүчүлүгүң бөдүргөңүгө улуг көчүңгөй салым, оңу коммунистг тургустарыңны өң чутуга чөлөө кылдыр дөмөглөө болгаш. Күш-ажылым бөдүргүчүлүгүң дээрге, келгизиле барым коммунистг инитилеэдиң тылөөлөгөңдө өң чутуга, өң кол чүлү болур деп башкыңыңың чагымы бөзөгөн, ажалкың ажалкың кижилеринге дөрт айтышкым, толдаргай программа болуң.

Ол чагымы күөсөдир—бистиң идиыгыг хуулоөшү.

К. ПРИГТ, В. П. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың арылгаал фабрикасының регулярностиң, Күш-ажылымды Кызгал Тул ордениң адилекчаны.

Ылак башкыңыңыңың «Өөренир, өөренир база катп өөренир» деп чагымын бири-лааскылардан эгелөөң напый кыраанарга чегир шүштүсө эки билер бис. Ол магалы-ла өктү-мерген чагы. Ажалкың ажалкың-даа чамдык кижилер кадың-бир билиң-мергежиде чегин алган, оон мыай өөрөңгө чоорул, мөң билгим, мергежиде чегир-де болгай деп бөдөй чөртүр, ол болалым эш-оорүгө чутаалажым-даа берген турар болгай.

Мен база мынаар болуп чорган мен.

Ол көчүгү шың эес бөдөй. Кызылда марксизм-ленинизм универсидегинге эрткен күзүн өөренип киргеш, дыка-ла шың эес бөдөй чоранымын билдим. Университеттиң философия, партия тургузу болган улуге ажалкың факультеттеринде хөй ажал мергежиде кижилери өөренип, боттары-мыстың инити билиннине бөдөй анал ап турар бис. Университетке өөренип турган, кижилер дыка хөй чүлүлери билип алыр-дыр.

А. ЗАЙЧЕВ, марксизм-ленинизм университетиниң дыйнакчысы.

Бир эес дайын чыгырың санаас болса, барып бүтү каалымда келде ажалкы-агай-агай ажаллап келген мен. Каа-Хем — Тываңың таралаа районнамын бирээзи. Бистиң «Улуг Октябрь» совхозуусу эрткен беш чылдарың дургуула күрүңеге эвез тараным дугаалык калган.

Биче Ажалкың кур черлерин шийөөңнү ап турган төнис мөңгө уттүдүрбөс боон артып калган. Ол шөлөдөр магалы-ла чагай дүңүттү ап келген бис. Бө улуг ажалкы-херекке киргеш, «Кур черин шийөөңнүн дөмө деп медаль-биле шийөөңнүн».

Навы-харым алган улугады берген. Ылаңжажак ылак ажалкымы ам-лаа кагбала мен. Чымын, күсүк хөй ажалдарыңды үезине механизатор өөрүм-биле тараа шөлөдөгө ажалдап турар мен.

СЭКП Топ Комитетиниң Чыгыне секретары Д. И. Брекнев «Кур чер деп мөмүгө таралаа үлөңгө байлак чок, черин кадың ажалкылар деп чаган. Партияңды өкү-

ЧАШТАНЧЫДАН

Москва — Сортировочная деп локомотив депозулдан Ленинниң коммунистг субботникке киргиз чалага бижикти В. М. Сидельников база алган. Василий Михайловичиң хары 80 ажал, шагда-ла хуундуг дыйтанмага же үлө-даа, оңу коллективин ам-даа утпаан. Ол баштайгы субботникке киргешкениң бирээзи.

Оң сактымынның моң адаалда параддымыс. — 1919 чылда транспортка берге байдал турган. Чүгө Москва — Казань демир-оругуна чөп фронт баар ды-а хөй шерит өшөлөнөр шыр-дын турган. Наровозтар чегинн: септеге эргежок чугула 200 ажур локомотивтер бистиң депога турду.

Партия өгө органиацияның кылгымы-биле апрель 12-де 13 коммунист, 2 кижигүн эвезтер эагергө соовда, машина септегезинге артын каан турдуусу, Депога чаңгыс-ла керосин фонары бар, а мастерская чырык чедилеш.

Амы үеде улуг эгелешкени — совет кижилериниң күш-ажылың чаңчылы аларган. Коллектив депоуң аалар-лыг эрткен орун уламчала-ылшаан. Мыда улуг эгелешкени музей ажалкытыңгай.

Апрель 21-ге тоогутү паровозун өктү үзү субботник күнүң эгелешкени чар-лаптар. Ук эгелешкени баштайгы агымында «Эксперименталь» бирээзи В. Сидельников ол хүн депога ажалдаар.

В. ПЕТРЕНКО, СЭТА-ның көрр.

УЛУГ ЭГЕЛЭЭШКИН

1919 чыл. Ак гвардейшлере болган даштыкы интервенцияларга удур демселдин каңт. гүтүк үези. Ылаң ажал Совет республикамын экономика, полтика талазы-биле өң берге үези турган. РКК (б) Топ Комитети бө байдалды бүтү тала-биле өөренип киргеш. Дайын үезиндө негелде-лениң дүштүр «Револьюсуу» өү-биле ажалдар дүтайын-да бүтү партия органиацияларына, коммунистерге тус-лак чаганын хуула алган. Тү-мын өң чаразы партия органиацияларына, коммунистерге толдаргай программа болган.

Ол чазын Москва—Казань демир-оругуң чөк-кавалында районнамын коммунистериң болган олар-биле өң-сеткил катыштырган чурттын хураалына Колчактын аг-шерини тылөөрине дуа-калар дугайында чутаалап ажал-херекке шийтир дугайында аныгырамы тургустан.

Ол хураалды шийтирине айттып турары болса: «Иштилең болган даштыкы байлалдарың аар-березин барым-далааш, аңгы дайымын ажал тылөөрине биле коммунистер болган олар-биле өң-сеткил катыштырар партия революцияны камгаларыңа боттарыңды ажал-амырдырамы чам-чыныг харам чокаа бээр учуруң деп санаан, ажал шаңгыдан даш-паралыг херекселдериг база аны-чегин турган, чүгү кылмы болура дөрөв ажалкычынарга көргүзүр учуруң үлөгөңдө бригадаларың коммунистерден болган партия кижигүн эвезтерден органиаациялар».

Ол хураалды доктаалды улаштыр бижип турар:

Майның 10-да, субботада кезижиниң бө шахта, коммунистер болган оларың үе-

«Москва—Казань» демір-орук бөдүрүңүгө ол үезиңе Россияның бүтү партия органиациялары актив уруу-дугу... Ажалкы, шийтер коммунистг».

Май айның 17-де болган Александровск демір-оругуна коммунистг баштайгы субботникке коммунистг болган партия кижигүн эвезтер 98 кижиле ажал шаңгына мунурунда күш-ажылым эвезтү чүлүң көргөшөң. Ажалкың бөдүргүчүлүгү аламынга Шкымылы коммунистг субботниктер май болган шөң айларда Вязма, Тверь, Саратов болган өске-даа черлерге болгуулан.

«Пралла» болурун ары-намыга партиятынган коммунистг субботниктер дугайында материалдарың түнүсө, В. И. Ленин болуңду «Улуг эгелешкени» деп ном бижээн. Оон бээр ам адал чылдар эрткен.

В. И. Ленин болуңду ол ажалында күш-ажылым коммунистг өү-биле көөрүңү дугайында болган коммунистг субботниктерин төгүлүгү учур-дуузыңды дугайында толдаргай тайлыгың берген. Коммунистг субботниктерин бир онагай чүлү болса, ол эгелешкениң улус массаларың чагайдыгы чоруудан төртүттүгөң болур.

«Коммунистг субботниктеринг миамыг чутуга болуп турар учуру болса, оларын тергитиң эки байдалда ажалдап турар ажалкынар эвес, херек анал, толдаргайларга, эр-не аар-берге байлалдарга ажалдап турар ажал-бүрү мергежидең ажалкычыңар, оң шийтине тускай мергежиде чок ажалкычыңар бөдүргүчүлүгү ажалкычыңар эгелешкени бөдүрүчүлүгүң болуң турар»-деп, ол айттың.

Баштайгы коммунистг субботниктер шаңдыгы кагылаштын ажалкыңды хөй чүч чылдарың дургуула улустарың улам-бөдөйлөгө сийниттерин эрттерин каалы шайтылжак, сандаргай, биче буржуазчы чорун ажалкы эртиннине, оларның улаа-бөдөйлөгө ча эргиде болганым байдкыч турар.

«Ол тылөөлө бижимиздинде, ажал, ажалда, чүглө шийткениң, ажалкыңды сактагыла-чүрүм — социалистг сактагыла-чүрүм тургустунган турар, аткаар, капиталчык дедир эгелешкени мынаарда, чүглө мынаарда болдуусу ажал, коммунизм мынаарда шийаң-ла тылөөтүрбөс болу бөр».

Баштайгы коммунистг субботниктерге ажалкычыңар күш-ажылым өң бөдөй бөдүргүчүлүгү көргүсүн. В. И. Ленин болуңду ажалкыңа күш-ажылым бөдүргүчүлүгүң улуг кижилериниң салым, өң шийтине төгүлөөлөгөңдө учур-дуузың тылөөлөгөңдө «Күш-ажылымды бөдүргүчү-

«Москва—Казань» демір-орук бөдүрүңүгө ол үезиңе Россияның бүтү партия органиациялары актив уруу-дугу... Ажалкы, шийтер коммунистг».

Май айның 17-де болган Александровск демір-оругуна коммунистг баштайгы субботникке коммунистг болган партия кижигүн эвезтер 98 кижиле ажал шаңгына мунурунда күш-ажылым эвезтү чүлүң көргөшөң. Ажалкың бөдүргүчүлүгү аламынга Шкымылы коммунистг субботниктер май болган шөң айларда Вязма, Тверь, Саратов болган өске-даа черлерге болгуулан.

«Пралла» болурун ары-намыга партиятынган коммунистг субботниктер дугайында материалдарың түнүсө, В. И. Ленин болуңду «Улуг эгелешкени» деп ном бижээн. Оон бээр ам адал чылдар эрткен.

В. И. Ленин болуңду ол ажалында күш-ажылым коммунистг өү-биле көөрүңү дугайында болган коммунистг субботниктерин төгүлүгү учур-дуузыңды дугайында толдаргай тайлыгың берген. Коммунистг субботниктерин бир онагай чүлү болса, ол эгелешкениң улус массаларың чагайдыгы чоруудан төртүттүгөң болур.

«Коммунистг субботниктеринг миамыг чутуга болуп турар учуру болса, оларын тергитиң эки байдалда ажалдап турар ажалкынар эвес, херек анал, толдаргайларга, эр-не аар-берге байлалдарга ажалдап турар ажал-бүрү мергежидең ажалкычыңар, оң шийтине тускай мергежиде чок ажалкычыңар бөдүргүчүлүгү ажалкычыңар эгелешкени бөдүрүчүлүгүң болуң турар»-деп, ол айттың.

Баштайгы коммунистг субботниктер шаңдыгы кагылаштын ажалкыңды хөй чүч чылдарың дургуула улустарың улам-бөдөйлөгө сийниттерин эрттерин каалы шайтылжак, сандаргай, биче буржуазчы чорун ажалкы эртиннине, оларның улаа-бөдөйлөгө ча эргиде болганым байдкыч турар.

«Ол тылөөлө бижимиздинде, ажал, ажалда, чүглө шийткениң, ажалкыңды сактагыла-чүрүм — социалистг сактагыла-чүрүм тургустунган турар, аткаар, капиталчык дедир эгелешкени мынаарда, чүглө мынаарда болдуусу ажал, коммунизм мынаарда шийаң-ла тылөөтүрбөс болу бөр».

Баштайгы коммунистг субботниктерге ажалкычыңар күш-ажылым өң бөдөй бөдүргүчүлүгү көргүсүн. В. И. Ленин болуңду ажалкыңа күш-ажылым бөдүргүчүлүгүң улуг кижилериниң салым, өң шийтине төгүлөөлөгөңдө учур-дуузың тылөөлөгөңдө «Күш-ажылымды бөдүргүчү-

«Москва—Казань» демір-орук бөдүрүңүгө ол үезиңе Россияның бүтү партия органиациялары актив уруу-дугу... Ажалкы, шийтер коммунистг».

Май айның 17-де болган Александровск демір-оругуна коммунистг баштайгы субботникке коммунистг болган партия кижигүн эвезтер 98 кижиле ажал шаңгына мунурунда күш-ажылым эвезтү чүлүң көргөшөң. Ажалкың бөдүргүчүлүгү аламынга Шкымылы коммунистг субботниктер май болган шөң айларда Вязма, Тверь, Саратов болган өске-даа черлерге болгуулан.

«Пралла» болурун ары-намыга партиятынган коммунистг субботниктер дугайында материалдарың түнүсө, В. И. Ленин болуңду «Улуг эгелешкени» деп ном бижээн. Оон бээр ам адал чылдар эрткен.

В. И. Ленин болуңду ол ажалында күш-ажылым коммунистг өү-биле көөрүңү дугайында болган коммунистг субботниктерин төгүлүгү учур-дуузыңды дугайында толдаргай тайлыгың берген. Коммунистг субботниктерин бир онагай чүлү болса, ол эгелешкениң улус массаларың чагайдыгы чоруудан төртүттүгөң болур.

«Коммунистг субботниктеринг миамыг чутуга болуп турар учуру болса, оларын тергитиң эки байдалда ажалдап турар ажалкынар эвес, херек анал, толдаргайларга, эр-не аар-берге байлалдарга ажалдап турар ажал-бүрү мергежидең ажалкычыңар, оң шийтине тускай мергежиде чок ажалкычыңар бөдүргүчүлүгү ажалкычыңар эгелешкени бөдүрүчүлүгүң болуң турар»-деп, ол айттың.

Баштайгы коммунистг субботниктер шаңдыгы кагылаштын ажалкыңды хөй чүч чылдарың дургуула улустарың улам-бөдөйлөгө сийниттерин эрттерин каалы шайтылжак, сандаргай, биче буржуазчы чорун ажалкы эртиннине, оларның улаа-бөдөйлөгө ча эргиде болганым байдкыч турар.

«Ол тылөөлө бижимиздинде, ажал, ажалда, чүглө шийткениң, ажалкыңды сактагыла-чүрүм — социалистг сактагыла-чүрүм тургустунган турар, аткаар, капиталчык дедир эгелешкени мынаарда, чүглө мынаарда болдуусу ажал, коммунизм мынаарда шийаң-ла тылөөтүрбөс болу бөр».

Баштайгы коммунистг субботниктерге ажалкычыңар күш-ажылым өң бөдөй бөдүргүчүлүгү көргүсүн. В. И. Ленин болуңду ажалкыңа күш-ажылым бөдүргүчүлүгүң улуг кижилериниң салым, өң шийтине төгүлөөлөгөңдө учур-дуузың тылөөлөгөңдө «Күш-ажылымды бөдүргүчү-

«Москва—Казань» демір-орук бөдүрүңүгө ол үезиңе Россияның бүтү партия органиациялары актив уруу-дугу... Ажалкы, шийтер коммунистг».

Май айның 17-де болган Александровск демір-оругуна коммунистг баштайгы субботникке коммунистг болган партия кижигүн эвезтер 98 кижиле ажал шаңгына мунурунда күш-ажылым эвезтү чүлүң көргөшөң. Ажалкың бөдүргүчүлүгү аламынга Шкымылы коммунистг субботниктер май болган шөң айларда Вязма, Тверь, Саратов болган өске-даа черлерге болгуулан.

«Пралла» болурун ары-намыга партиятынган коммунистг субботниктер дугайында материалдарың түнүсө, В. И. Ленин болуңду «Улуг эгелешкени» деп ном бижээн. Оон бээр ам адал чылдар эрткен.

В. И. Ленин болуңду ол ажалында күш-ажылым коммунистг өү-биле көөрүңү дугайында болган коммунистг субботниктерин төгүлүгү уч

Даяк шайны Артан ора...

Евгений МАР

ТЕЛЕГРАММА

Хамааты дайындык чыдаарында Петроград аймак база катта дүрүктү көтөр. Ак дөрбөчө генерал Юденичтин отрядтары хоорай чогууда Пулков бедниге тегин бекем турган. Юденичтин азынтанган боюунун генералына хоорайы дуранна көөрү сүмөлөө.

— Инчан турган херээ чү бээр? Эртеги кеш Кышкы ордууд эки айданга барып таштадылар анаар бис—деп, Юденич чууаалаан.

Удасе тилээрине ол бүзүрдөгү турган.

Бичаарга Петроградтын (амты Ленинград) камгалакчылары—революция матростар, солдаттар, кыздар да ишканалар эрес-маалдыгы турдуу турганда, херек кырында аймык ажык уулур турган. Пулков бедниче шериятын чаа-чаа кестерия чорудар журурут аларган. Оларын казын амырды?

Ол хуверде Владимир Ильич Ленин бөрүк-ла удвайи келген. Чамкыда фронт-биле, а чамкыда тымк-биле телефон ламчыгыр шуут-ла дорт карылажып чууаалажып турган.

Бичанган шериятын ол бир шөлонул чешелет белеткени болган ону чорудары-биле Екаторинбург (амты Свердловск) чогууга моюндала, а он өскө база ол бир шөлонул Казань чогууга турган.

Ол шериятын сөөртүрү-биле демір-орук деполарынын ажылчылары эки паровозтар турган белеткел алтырган. Эң дүржүдүгү, эң шыгактынган машинистерия тилип алыган.

Петроградга чогуур өвүнү дуа көрүрүр төлдө, демір-орук-биле хоукта чүстөн эвеш эвес бырыстаа керин эртин, көстүр көрбөөн дүржүлөшкөн-биле чорур журут анаар.

Бичааражык инчан поездиния индия дүрдөгөшкөн-биле чорудуп шыгактынма, а оор оруунун чамкымы урелтен болган доора салган мыштары оржигерин, бичанган оларын созуруу негетиния турган.

Бичаарга ижеперлериниз сааанын-биле аларга, демір-орук шугууну эде деңиринге, аяа көрүм-чурмуу тургууларынга элөөн кам шактар эвес, хай-хай хүнер негетинер аларган.

Бичан Владимир Ильич Казань демір-орудуну ажылдак чыгарыптык. Ону ол боду Кремльдин телеграф аппаратынын ажылдакчысына шуут-ла алар берген.

Бизда мында дөөн: —Петроградтын салым-чолун Казань демір-оручулары сн-

ИНДИЯГА ЧОРААНЫВЫС

Индиянын бисти чуртувустун чогуушан баар-ле сонугурап келген. Он чурттакчылары, девискоор, төөгүз болган өскө-лаа чүдөдөрү-биле таныжык-саар кижилерин саны өзүп турар. Бичанган Совет Эвделеринде туристер өчкө хөй-биле чоруп, үк чурттын амыдырлы-биле таныжып турар.

Тываган база өчкө туристер чыгын чоруп турар. Эрткен айда он тос кичи составтыг бөлүктөр Индияге аянчоруктук болуп чорутуусу. Бир-ле дугаарында Индиянын кол порт хоорайы—Bombay келдише. Марта Тывага соок барык хевээр турган болгаш, а аяа баарымык 35 градус нинг чорду. Язы-буру өңүт чечеттери, ногаан пальмаларны көөрге солунун, чаразын калчаар. Совет Эвделеринде төлдөдөр Индиянын чогуушан-биле үткүл, бисти чуртувусту хуңдуларын илергейип турганнар.

Индиянын Елефанты ортулуктарга база чордуусу. Бизда куй хевирляг дуганын кичи сонугураваз арза чок. Язы-бүрт хевирлер, турсакзалдар индий чогуушан илередип, олар уран чүддүн өзүлүг мастерлер деп чүвени балыткалы.

Индиянын наймысалды Дедезе шөлүгү ыраак эвес чөрдө Агра деп курорт хоорай чыгыган. Таж Махалдын мавзолейи хоорайнын төөгүзү чөрдөрүнүн бирөөнү. Он туудун 1650 чылда дооская. Мавзолейни туурагына 20 муң

«Саян» ансамблдин артисттери Ленинград хоорайга бир чыл дургуунда өөрөгеш, чаа программалык концертти белеткеп алганын. Ам ансамблдин концертти мон узуг сонугураал-биле көрүп турар. Бизда анык артист Надежда Ондарыин (адаанда чурукта) ырааларын көрүчүлөр таалап дыңнаар. Надежда Ондарга Тыва АССР-нин алдарыг артыан деп атты чоокта чаа тымыскаан.

Эрэн районун «Нарын» совхозтун артисттери урал чүдүгө хандыкшылымдар. Оларын концерттерия сүтүнүч чогуу сонугурап көөр. Бизда таным бөлүүнүч ботымынгар артистери (устууде чурукта) соуну чаа танымчалары чога барылажып турар.

В. САПЕЛЬЦЕВИЦ, А. ЗАПЕЦЕВИЦ фотолары.

БАШТАКТАНЫ А А РА К

Нинти чуртталга бакчымын, нинти квартиранын эвеш бодун фронтучу деп санаар чачтылды. Чылдагыны —оо-жалары-биле үргүлчү «оо-лажык» (мэрижар, харин-лаа содалаажык) кичи иргини.

Биз белеткээр пунктувуну ажылчымын мебель магазинеги кирип келгеш, мыза баранарыны көргөш, чөшөнип чууаалаган: «Эх, терини-не чараш мыштар турган чүвени ийин!».

ЧА А Ш У Л Ü К Т Е Р Ы НА К Ш Ы Л - Д Ы Р

Он сес харлыг бөдүн, кыстын Орлан хүрөөн сорундалап. Сагыш-хөйүнү көмүлдүр ылым күш бар Чалым назын арамында —

Азарганчы хөңгүл чаштап Алтан харлыг кырган чөдир Алтан-Нөрөөн ыраажырын

Авазынга мөгейген —

Ташчы оолду, сааныч кысты Лалыктырп, сорук кириген Тайын бапсас, мөңгөжирөөн

Тайбын иште катыч берген —

Дайын-чааны болдурабас! — деп Делегейдин бүгү чогуу Угаалып согөп келер

Густарынч найыралы —

А. НАТПИТ-ООЛ.

ЧА Г Ы Р Г А Т Ы П К А Н Х А А Н

Тыва улустун төөгүзүндө хөй тоол билер кичилер чер болганыга тургуулан. Оларнын бирээни—Улуг-Хем район чуртуг Тулуш Базаа-оол (1887—1953 чыл). Ол тоолчу боудун чурттан эрткен назынында үш чус амыг тоолдарны билер чорам. Моң адаанда оң ыткан тоолдарын бирээни номучуларга сонугурагытыныс. Он чүгө узун эвес, а бо ышак мысна, ханы утгалыг, уран-чечен сөстөрлүг тоолдарны дына хөйну билер чорам.

Шыаан ач. Эрте-бурун шадга кымсыкаак чууаала билер хаан чоран чүвени иргин. Ол хаан дынап, билер алган кымсыкаак чууаалаган өскө кижээ чууаалаптар болза, боду өзү бээр журурут турган-дыр эвеске.

Бир-ле чүн хаан чигир-чимизин хун оларгага, кымсыкаактар чигир тогланчы-зын ызырын алгаш, чоруп турганар. Бир бичин кымсыкаак уулур чөмөлдөңгү чигир тогланчызын ызырып алгап, чорупкан-дыр эвеске. Ол-ла чор чыдырда, аяа уулур кымсыкаак кужуражып келген: — Менээ бо чигирин берин карем — деп-тир. Биче-ли тура: — Мен мону үңгүрүгө апарып кааын, он соонда чигей-ле силер—деп-тир эвеске. Улуг кымсыкаак тур-

аш: — Мен болза сөң үңгү-рүгө сынмас болгай мен—деп-тир.

Онү дынап, чаппа олурган хаан каттары берген. Хааннын салкымын кадыны дынап кааш: — Ана-ла олуртгар, чүңү саяктып келеш, каттарын оа? — деп айтырган иргин. Хаан олура: — Ону кижээ чууаалавас ужурулап кичи мен—деп харуулап олурган.

— Ону менээ чууаалавас болдуна, сенден-бо доран чаразын чорур мен—деп барган. Бичаар орта хаан: — Ам кычаар, өлүмүчү мурунда чарын көрүп, билип алайы—даш чорупкан. Ол чоруп чоругура, бир өшкү, бир хуна кудуктук черин куудунун чамында турганнар: өшкү тура: — Бо кудукту буа үзү-вөдөм, хуна, күштүг мен дөр болгай сөң—деп-тир эвеске. Хуна өшкүту: — Сен болза мени өлүрүр дөөң аччан түр сен—деп, кудук долгандыр сымарып чекше, үскүлөт турган. Хаан олура: — Чыгырга деп чүвени мындагы турган ага алап—деп, дөдөр чорукташ, кадайыга ону чууаалаш: — Моон сонгаар мөн чууаалавас чүвени менден айтыра бис сен—деп согөдөш, аксын алган чүвени иргин. Бичанган хаан чыгырганы деп чүвени тымызган-дыр оо!

ТААК ПЫЛААРЫН КААР ХЕРЕК

Таавка быштан-биле кады бөрбөл чигир кагаш, өскө тавак-биле бөзүрүп каанар. Чөдүн хонган-лаа көөрүрүге быштак урелбөөн хөвөөр болур

х х х

Када берген быштакты сүткө үр эвес уде сун наар болдураар, ол катан чымчак болган чаа анаар.

х х х

Бир эвес далган багыркан саяазында чышшына берген, ону алырдык болза, саяаны алыр кат манууда нинг сүткө сунтар. Нинг буска далган саяазында чооруу бээр.

х х х

Чыггылып өгөдөн саржагы доо-дорай итап хаймындыр керек. Катан хаймындырда үстө бичил элбөк кескиндизин каантар, ону сарыгыммаар өнүгү апаргыже хаймындыр. Он элбөк бичимдым саржагын бак чыдып бодууче сарип анпаар.

Ажыны-шугулар чорукту болган аязы-буру аарыларын тыпырынын бир чылдагыны таакпылар чорукта дөрүн чамкы кижилер билбей чорурлар.

Таакпылар кичинин папирозунда күштүг хоран-нын 70 хуугу агаарже үңүп турар. Ол-даа эвеш-тир. Өт-бүленин кижигү таакпылар болза нини өзүлдөш-лаа, угаан-болды-лаа кошкак уруглар төртүгүп турарын чамкы фактылар баяткан турар. Биченден эгелер таакпылар чамкы оолдарын көөрүн даан: организми кошкак, аарым-чал, ажылааш азы нөмчүтүнгаш, доран-на шыгырай бөөрөр.

Бичанган таакпылар чорукту уругларыныстын өзүлдөшүнө, амыдыралына кайы кире хоралдын билгеш, ол айымыдыг, бак чачылдан дарый азыларынын хемгелерин ан эгелз-линер дээр, эртим ада-и-лер, төрелдер. Таакпылар чоруктин айымынын билгеш, хөй-хөй хоорайларын уаус чыгыр чөрдөрине (рестораннарга база), кабинеттерге болган өскө-лаа ажылдар чөрдөрге таакпы-

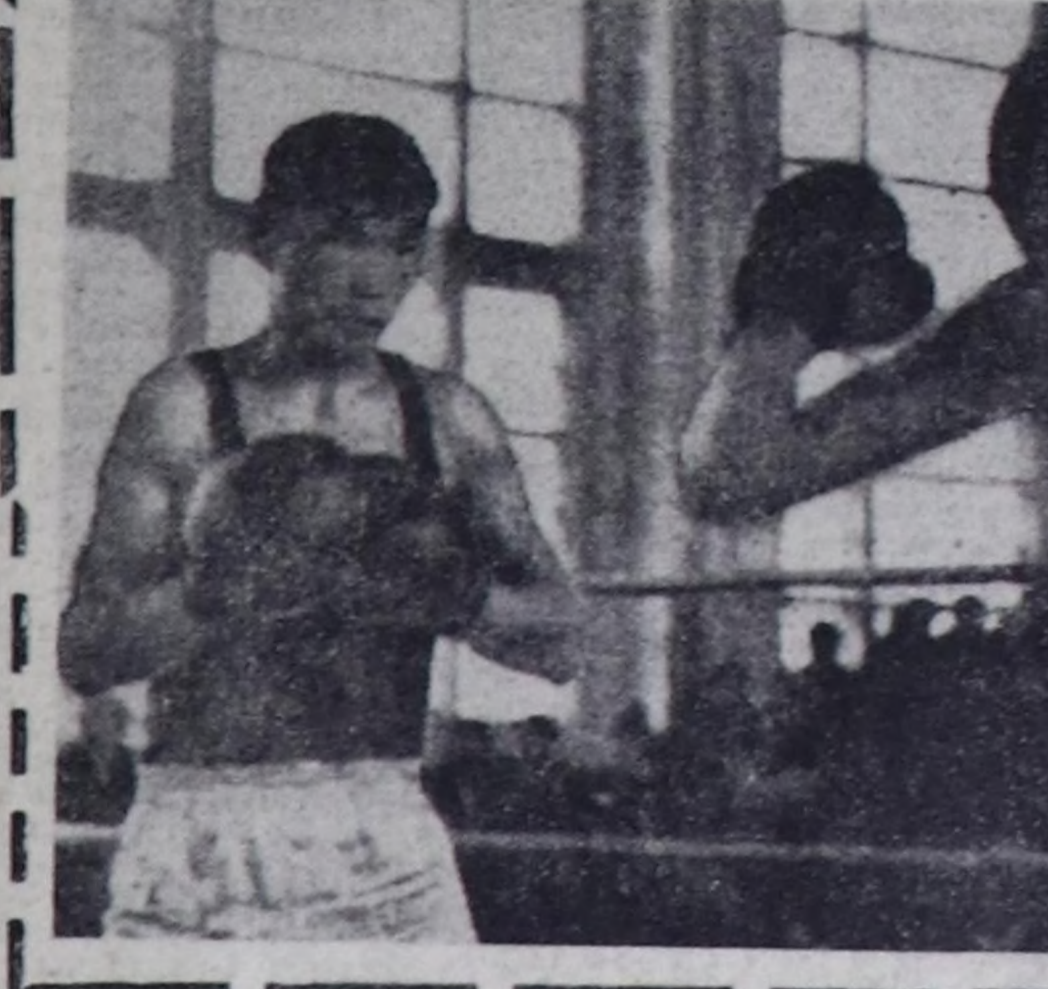
лаарын көрүп турары чөрдө чөптүг.

Таакпылар чорукту шуут оосадыр чүгүл. Ол айымыдыг чачылдан адыр-лап чаап каан чамкы кижилерге өмчөлөр чөруту адырамынын хемгелерин чогадып, ажылдап кылган.

Хүндө кам сигарета тырканын баштайгы хүнде санап алар. А даразында хүнде ол санын бирөөге өзөждөр. Бир эвес хүнде 24 сигарета тырып турган болза, 24 хонганда, чүгө-ле 1 сигарета артар-дыр. А чыгыс сигаретаны тыртайн баары дээр, берге эвес херек ышкажы.

Таакпылар чачымын-даан адырап деп шинтир-леон кижиз бичыг турасоруктуг бөлүр херек. «Мен таакпылавам мен. Кадык бо-лур журуту мен»—деп каананын болууда бээр. А таакпылар чоруктан адыр-лап шыдавас кижилер эчиге баары чүгүл.

Никотин деп хоранныг таакпыны ажылган чоран уени кижилер чөгөпөл сактып, чууаалажып үе келер. Оларын боттарын чоруту адырамынын ол хораныг чачымын биле кижиз төрел-гелен эртежин-лаа шыдавас.

Бокока элдий оолдарын болган узуг узугу арамнига команда болган хууда бир-гер чөдөр республика маргыдаам Кызылдын «Херес» спортзалында эгезен. Чыл бүрүдө чачыл болган эртин турар бо маргыдаага киржир-биле Тыванын ачы-аңгы будуннарыдан 150 ажык эң шырак бокебрал чыгып келген.

Республика маргыдааам-нын түңүл ужуражыгылары богу уламчылаан, даарты төнер.

ЧУРУКТА: маргыдааамнын баштайгы хүнүдө шыларан бокебралдын бирөөн Самагдайды келген. Бокока СССР-нин спорт мастеринге кандидат В. Оюн (согаай тавалында) маргыдааа үзөндө.

В. ЧАДАМБАНЫЦ фотолу.

Телевидение

АПРЕЛЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Уе». Информастыг программа. 10.50—«Эргеня гимнастика». 11.10—«Шевер холдар». 11.40—«Силерге, ады-илер». 12.10—«Нөмчүр чүдүлөр». Дамчылыганы профессор Н. М. Сайборскы чорудар. 13.00—«Бөгүн делзегейде». 13.15—«Эртенги почта». Музыкалаг программа. 13.45—«Совет чуруга уран чүдүл». «Ленинана». 14.10—«Кадымшал». Эртем-тайыл-быралдыг программа. Дамчылыганы—амчи Ю. В. Белычкова чорудар. 15.00—

Субботниктин хун демдегиде 15.10—Топ телевидение чыгарган Бүгү-өздөл ралзоу-вун совет мр ансамблияны концертти. Узуртукуу—РСФСР-нин алдарыг арти-сти В. Краснококов.

КЫЗЫЛДАН

15.30—15.55—Телеметазелер Ленинчи коммунист эуб-ботникке турсактаак түс-кай үндүрүдө. Орус, тыва дыл кырынга.

МОСКВАДАН

15.55—«Дирин амыттаран дугайында». Дамчылыганы Н. Н. Дроздов чорудар. 16.55—

Редактор В. С. ШАРАВИН

АПРЕЛЬ 21-ДЕ

«НАВЫРАЛ»: «Тараз кезик-челери» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.30, 21.00 шактарда.

«ПНОПЕР»: «Яков Свердлов» 10.20, 12.20, «Питунская кудумчуула шайлар чөрдө» 14.20, 16.10, «Ызыгуурап Каролина Лам» (2 сериялыг) 18.00, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бир планетада» 13.30, «Ак-көк чанымтар» 15.00, 17.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чемпионун олагу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адреси:

Кызыл Шетикчи-Кравченко кудумчуу, бажы № 2. ТЕЛЕФОНЫ: Редакторуну 2-24-63, редакторуну орадакчыларын 2-35-24, 2-31-75, карымсалганы секретарыны 2-23-35, секретариатын 2-23-35, партбийке кимдыра болган совет куртууну квалификация 2-37-13, прощаганда калдыныш 2-31-75, култура калдыныш 2-23-34, өскө аяла-агы калдыныш 2-21-47, үңгүрүч калдыныш 2-22-64, чага калдыныш 2-41-27, информация калдыныш 2-20-60, корректорларыны 2-27-41, бухгалтерияны 2-12-45, соуну калдыныш барганда 2-32-75 телефонче долгар.

Тыва 16555. Чамы 999. СӨЛҮН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР